

19. 6. 29.

մանակի մը մէջ, որ խորմի պատերազմին պատճառաւ և Փարիզի դաշնագրութեամբ Սև-Օրմուն Ռուսաց պատերազմական նաւային զօրութիւնը գրեթէ ջնջուեցաւ: Եւս երեւելի գործը վաճառականութեան վերաբերեալ շոգեշարժ նաւուց ահագին զօրութիւն մը պիտի հաստատէ որով ոչ միայն Ռուսիոյ հարաւային կողմանց ժողովուրդները ծովային ծառայութեան մէջ պիտի կրթուին, այլև պատերազմական դէպք արդարապէս ըլլայ նէ, նոյն շոգեշարժը մեծապէս պիտի ծառայեն զօրք փոխադրելու Սև Օրմուն իրենց եզերքը:»

Նաբոլի գործերը տակաւին որոշ վախճան մը չընդունեցան: Թէպէտև առջի բերանը ըսուեցաւ թէ անգղիական և գաղղիական նաւատորմը արդէն հասած է Նաբոլի նաւահանգիստը, սակայն այս լուրը տակաւին կանխահաս էր: Եւ այսօրուան օրս կը յուսացուի թէ գուցէ բարեկամօրէն կրնայ լիննալ այս դժբաղդ գործը: Աստորիոյ կառավարութիւնը մեծ գործունէութեամբ կաշխատի միշտ համոզելու Նաբոլի թագաւորը, որպէսզի Նիգղիոյ և Վաղղիոյ խնդիրներուն զինքնի և անոնց պահանջած բարեկարգութիւնները հաստատէ իւր տէրութեանը մէջ:

Ստոյգ է որ Արևմտեան կառավարութիւնները, այսինքն Նիգղիոյ և Վաղղիոյ վերջնագիր մը յուղարկած են Նաբոլի թագաւորին և անոր պատասխանին կըստսն, զինու զօրութիւնը պահանջմունքը յառաջ տանելու համար: Սակայն կերէի թէ յիշեալ տէրութիւնները զենքը ձեռք առնելէ յառաջ, միտք ունին իսպաղախական և համոզել ամեն միջոցները ի գործ դնել, և եթէ իրենց այս օրինակ վերջին չգուրքը չյաւոյրի, յայտնաւ միայն պիտի փութան զինու զօրութեամբ խօսիլ Նաբոլի կառավարութեանը հետ:

Այսինքն Վաղղիոյ լրագիրը երկար շրջաբերական մը հրատարակած է. զոր Ռուսաց արտաքին գործոց տեսուչ Վորդաբոֆ իշխանը յուղարկեր է օտար տէրութեան քով եղող Ռուսիոյ դեսպանաց: Այս շրջաբերականը տեսակ մը բողոքաբեր է ընդդէմ Նիգղիոյ և Վաղղիոյ կառավարութեանը, վասն ընթացքին զոր բռնած են Յունաստանի և Նաբոլի մէջ. և այս երկու պատճառաւ յիշեալ շրջաբերականը ծանր գրուած մը կը համարուի:

Ռուսի զինի զուգեղով թէ Յունաստանի մէջ զօրք պահելը՝ անկախ իշխանութեան իրաւանց

փոխանորդ Վրիտտոսի, անոր անխաղաղութիւնը, ընդհանուր ժողովէ մը աւելի մեծ իշխանութիւն ունիմ ըսելը, որեւիցէ աստուածաբանական անորոշ խնդիր կամ կարծիք իր անձնական հեղինակութեամբ կամ թէ մասնական ժողովով իբրեւ մասն հաւատոյ հաստատելը, և անոր դէմ խօսողները հերետիկոս ու հերձուածող են ըսելով դատաւարտելը, և այլն և այլն: Սակայն կը խոստովանինք որ ամենայն կերպով իրաւունք ունենին այն համազօր որ կարծես թէ մտքերնին գրեթէ էին որ մենք իբր թէ արդէն զարձեւ մը տեսնենք նորէն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առաջնորդաց իշխանութեան տակը, ուստի և տեսնելով թէ այն մեր դաւանութիւնը ուրիշ պապական վարդապետաց դաւանութենէն տարբերութիւն մը չունի՝ քայլակերպ ու վշտացեր էին: Այն միջոցին համար սխալ էր կարծիքնին բայց և հարկ չհամարեցանք գրաւոր պատասխան մը հրատարակել իրենց մեղադրութեանը դէմ: Իսկ հիմա որ փոխուեցաւ վիճակին, պարտք կը համարինք մեզի քիչ մը աւելի բացատրել թէ ինչու համար կամ ինչ մտքով Հռոմայ անունը մէջ բերինք հոն, և թէ հաւատոյ էական մասունքը ըսելով ինչ կը հասկընանք հոս:

Այն յայտարարութիւնը գրած ատեննիս ինչ վիճակի մէջ էինք մենք: Եւս ամբաստանութիւն չկար որ չընէին վրանիս անոնք որ իրենց անլուրդ գործողութիւնը արդարացընելու կարօտ էին մեր վրայ մեծամեծ յանցանքներ շինելով, այսինքն անհնազանդութիւն, ապստամբութիւն, անհաւատարմութիւն, յանդգնութիւն, խռով

դէմ օրինազանցութիւն ընել է, Վորդաբոֆ իշխանը իւր խօսքը Նաբոլի խնդրոյն կը դարձընէ և կը յայտնէ թէ այս տէրութեան կառավարութիւնը օտարաց ճնշման ներքեւ կը գտնուի: Այստեղ այսպէս կը յարէ:

«Կրնանք իրաւացի բան մը համարել, եթէ կառավարութիւն մը՝ բարեկամական նախատեսութենէ շարժեալ, խրատներ տայ ուրիշ կառավարութեան մը, և յորդորանքներ ընէ, սակայն կարծեմք որ այս սահմանէն դուրս չեն կրնար ելլել: Այսօրուան օրս ամենեւին ներքին չէ մոռնալ թէ վեհապետները հաւասար են իւրարու հետ, և թէ երկրին տարածութիւնը չէ՝ այլ իւրաքանչիւրոյ իրաւանց նուիրականութիւն է որ կը կարգադրէ զյարաբերութիւնները որ կրնայ ըլլալ մէջքնին: Ռուսի Նաբոլի թագաւորէն սպառնալօք խնդրել որ իւր ներքին կառավարութեանը մէջ փոփոխութիւն ընէ, բռնութեամբ անոր տեղ անցնիլ, և անոր փոխարէն կառավարել ըսել է. վերջապէս յայտնի կերպիւ ընդունել է, թէ հզօրը իրաւունք ունի միշտ տկարին վրայ»:

Վորդաբոֆ իշխանը իւր յօդուածը լմնցնելով՝ կըսէ թէ Ռուսիան առայժմ գործի մը ձեռք չգրնէր ըստ այսմասին. և բարեպատեհ առթիւ մը սպասելով՝ ուշադրութիւն կը մատուցանէ եղած բաներուն:

«Ստորոք հրատարակուեցաւ ի Փարիզ փոքրիկ տետր մը յետագայ վերնագրով, Վաղղիոյ և Վաղղիոյ վերաբերյալ երկու վարդապետաց Հայոց, Վաղղի, Վաղղիէ և Վաղղիէ, ընդհանրապէս Վաղղիական սորբէ Վաղղի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Այս վերնագրէն յայտնի կը տեսնուի յիշեալ տետրակին մէջ պարունակեալ նիւթերուն կառուցութիւնը: որոցմէ քանի մը կտոր բան արժան համարեցինք լրագրոյս Ռանսպրակնին մէջ հրատարակել ի տեղեկութիւն հասարակութե:

Իաց յայտնանք կրթութեանը ծանուցանելու թէ վեհապետ տէր Ներսէս սրբազանդոյն կաթողիկոսը ի պատասխանի նամակին ամենապատիւ տէր Յակոբ սրբազան պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ որ գրած էր նմա ի մասին վերագրածին այս երեք արժանապատիւ վարդապետաց, իւր մեծ գոհունակութիւնը և մտերիմ շնորհակալութիւնը կը յայտնէ սրբազան Պատրիարքին, որ հայրական գթութեամբ և սիրով ընդունեցաւ դարձեալ ի ծոց Հայաստանեայց ուղղափառ սուրբ եկեղեցւոյ զիշեալ երեք արժանապատիւ վարդապետները:

վարարութիւն, և այլն և այլն: Իաց որովհետև եկեղեցական անձինք էինք Վաղղիոյ պէսկաթողիկ երկրի մը մէջ մինչև այն օրերը կաթողիկ ճանչցուած, ուստի և իբրեւ բովանդակութիւն այն ամենայն ամբաստանութեանց այս խօսքս հաներ էին մեր վրայ որ իբր թէ մենք հաւատոյ վարդապետութեան մէջ ալ կատկածելի ենք, անտարբերեայ ենք, նոր աղանդ մը հնարելու տեսնէ ենք. անոր համար հռոմէական իշխանաւորսն և Փարիզու գերապատիւ արքեպիսկոպոսն ոչ միայն պաշտպանութեանը արժանի չենք, այլև ոչ գթութեանն ու կարեկցութեանը: պէտք է որ բոլոր հաւածուինք Փարիզէն, և եթէ կարիք է՝ բոլոր Վաղղիայէն, և աշխարհիս երեսէն: Իարձեալ և այն հռոմէական ծնողք որ իրենց զաւկներուն գաւառապատկութիւնը մեզի յանձնէր էին տարիներով, և կատարեալ վստահութեամբ, այս ամբաստանութեանց վրայ ուրիշ ամէն բանէ աւելի գայթակղելով՝ կերպով մը իրաւունք կուտային զմեզ չարաբողոքներուն:

Այնպիսի պարագաներու մէջ, և քանի որ դեռ հռոմէական առաջնորդներուն լուծը թօթ վերու որոշ դիտաւորութիւնը չունէինք, հռոմայ եկեղեցւոյն անուանը տակ գէթ առժամանակ մի պատասպարութիւն հարկաւոր սեպեցինք՝ զերթէ նոյն իմաստով որով երբեմն և սուրբն Պողոս իր կեանքը վերջընելու զողով շնամիներուն դէմ բողոքեք էր թէ Հռոմայէի եմ, ուրիշանգամ մըն ալ աղաղակեք էր թէ Փարիսէի եմ, և այնպէս անոնց անիրաւ բռնութիւններէն առ

«Նիգղիարէն լրագրութեան մը մէջ յետագայ յօդուածը կը կարդանք ի մասին դեղահատից և սպեղանիին հոշակաւոր միտքը թուովմա՝ Հռոմուէյ բժիշկին: Այս պատուական դեղերը ամեն տեղ տարածուած են և անոնց օգտակար ազդեցութիւնները օրըստօրէ ևս առաւել կը ճանչցուին ամեն տեղ, ուստի պարտ անձին կը համարիմք մերազնեայ հասարակութեան ուշադրութիւն ևս այս առողջարար դեղերուն վրայ հրաւիրել:

ՊԱՆԾԱԼԻ ՊԱՏՈՒԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Այն տէրութեան դեսպանները ըսին Վեդք սանդրին: «Ի՞նչ քու անձոյ համեմատ ըլլար քու պատուասիրութեդ, բոլոր աշխարհ պիտի չկրնար պարունակել դքեդ»:

Արդ՝ այժմ մեր մէջը ունիմք այնպիսի աշխարհակալ մը, որուն պատուասիրութիւնը Վեդք սանդր Սեփին պատուասիրութեանը չափ ընդարձակ է: Այն կերպը խիստ նեղ չըլլան մըն էր վասն գործադրութեան իւր մեծամեծ առաջարկութեանցը, ուստի նոր կերպին վրայ դարձուց իւր ուշադրութիւնը: Կողմէ խօսիլ Հռոմուէյ բժիշկին համար՝ որ ցանկաւոր օգտակար ըլլալ իւր նմանեացը, և գոհ չըլլալով իւր դեղերուն միջոցաւ եղած ամբաւ բժշկութիւններէն, հիւմանուհի մեծ գործունէութեամբ զբաղեալ է յեղափոխութիւն մը ընել հիւանդները խնամելու և բժշկելու: Կերպին վրայ, որ ի գործ դրուի մինչև ցայսօր Նիգղիոյ մէջ, ինչ ձեռամբ նուաճել և տիրել, ահա այս է իւր նպատակը: Արդէն իւր բժշկական գրութեանը ներքեւ գրած է զանազան կերպերը բժշկելու հիւանդութիւնները, որ կը վշտացնեն մարդկային սեռը: Իւր փառաց յաղթանակները աշխարհիս ամեն կողմը կը գտնուին: Վեդք իւր դեղերը ամենակարող են և ուր որ գործածուեցան, հիւանդութիւն չկրցաւ դէմ դնել անոնց առողջարար ազդեցութեանը:

Հաւանակաւոր հազիւ թէ 6-7 լրագիր կը գտնուին որ իրենց հրատարակութեան ընթացքին մէջ, ինքնայօժար վիպութիւն տուած չըլլան Հռոմուէյի դեղահատից և օժանելի սպեղանիին արտաքոյ կարգի ներգործութեանը համար: Սինգլ ցայսօր հասարակօրէն գանգատ կընէին ընդդէմ ամենէն յարգոյ դեղերէից, որոց համար կըսէին թէ պարզապէս հարկանցի դարման մը կը մատուցանեն՝ հիւանդութիւնը ժամանակի մը համար գուցէ տկարացնելով, բայց երբեք անոր պատճառը չկրնանք ըսել և չաշխատելով հիւանդութեան ծուծը արեան մէջ ջնջել: Արդ՝ Հռոմուէյի դեղահատերը՝ ընդհանրապէս յատ

ժամն ազատեք էր: Թէրևս աւելորդ է ըսելը թէ Վաղղիոյ խօսքին մէջ ոչ ստուծութիւն կար և ոչ կեղծաւորութիւն: քաւ լցի: փասնդի իրաւցնէ ալ ըստ քաղաքական իրաւանց Հռոմայեցի գրուած էր, և ըստ նախանշալուցութե մովսիսական օրինաց՝ Փարիսեցի: Օգոմանք չէ ուրեմն թէ որ մենք ալ հռոմէական Հայ ըլլալուն մէջ բերինք՝ ամէն բանէ առաջ այս ցուցնելու մտքով թէ մենք նոր աղանդ մը հնարել ուղղմարդիկ չենք, և թէ բողոքական (փրօթեսթանթ) անունը որ սկսեր էին ոմանք դնել մեր վրայ նաև ի Պօլսէ չենք ընդունիր ամենեւին, այլ մեր վարդապետք և որդիք Վաղղիոյ, սուրբ, կաթողիկէ և Վաղղիական եկեղեցւոյ:

Իաց որպէսզի չկարծուի թէ նորադանդից շատերուն պէս՝ մենք ալ մոացածին եկեղեցւոյ մը կը յարմարեցնենք այդ մակդիրները՝ Հռոմայ անունը յառաջ բերինք՝ քանի որ հարկ և խոհեմութիւն չէինք համարեր անոր տեղը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անունը տալով՝ մեր թըռնամաց կրքը զայրացնել, անոնց ըրած զբարտաւորութիւններուն մեր բերնովը ոյժ տալ: Ստեբընիս ալ գրած էինք թէ ասոր վրայ շատ չեն քայլ թակդիր մեր համակրօն եղբայրները: Վասնզի գիտէինք թէ ոչ երբեք ժխտեք են նաև իրենք թէ Հռոմայ եկեղեցին ալ արժանի է ամենայն մեծարանաց՝ որպէս և իրենց սեպհական: Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցին, Ստով մենք ալ պիտի չմեղադրուէինք խօսք հասկըցող ու արդարասէր անձանցմէ՝ թէ ինչու համար Հռոմայ եկեղեցւոյն վարդապետութեանը հետեւողք

կապէս ներգործութիւն կրնեն հիւանդութեան սկզբնապատճառին վրայ՝ մարմնին հեղանիւթը բարեխառնելով։ Դրան հիւանդութեանց մէջ սպեղանին իբրեւ օգնական դեղահատից՝ կը գործածուի . և որուն ներգործութիւնները մեծ են :

Չենք վստահար յառաջ բերելու և պատմելու այս արդիւնքները . որոնք թէև չափազանց կերակին , բայց ամուր հիմանց վրայ հաստատուել են . քանզի մեր բնածնեւորները երաշխաւոր են բժշկական ընկերութեանց անդամներէն չաւտերը , զանազան տեղեկագրութիւններ , բժշկական երևելի քննութիւնները որ չըլանդեան ծովուն երկու կողմը եղած են : Այլև հազարաւոր հիւանդացի վկայութիւնները ունինք . որոնք այս դեղահատեւոր իրենց առողջութիւնը ձեռք բերած ըլլալով , երախտապարտ սրտիւ այժմ իրենց փրկիչը կը գովեն : Արեւմտեան մեր մասնաւոր կարծիքն ալ կրնանք յառաջ բերել , վստահի անձամբ փորձը ըրած էմք այս սքանչելի դեղը :

Բայց կը պարտաւորվիք մեր յարգանքը մատուցանել այն արժանաւոր անձին , որ իւր խորին հետազոտութեամբ և քննութեամբ և բժշկական գիտութեան մէջ ըրած իւր յաջող փորձերով այս աննման դեղերը գտաւ . և իւր գործունէութեամբ , իւր համբերութեամբ և իւր համարձակ բնաւորութեամբ կարող եղաւ տարածելու զանոնք բոլոր մարդարնակ երկիրները , որ կը գտնուին Հասարակածին և Բևեռներուն մէջ տեղը : Երբ որ Հոլլանդի բժիշկը արդէն ընկալաւ իրեն արժանաւոր եղած վարձատրութե մէկ մասը . քանզի ուր որ գնաց գրեթէ յաղթանակաւ ընդունուեցաւ , և Լեւոպիոյ խիստ երեւելի ազնուականները յօժարամիտ փութացան և իրենց պատիւ համարեցին տեսուելու ընկելու անոր հետ : Իսկ այժմ իւր բնակութիւնը հաստատուեց ի Ռոտտը և յուսանք թէ քաղաքակից պիտի ըլլայ այնպիսի ազգի մը , որուն գլխաւոր և յայտնի յատկութիւններն են իրաւունք տալ յարգանաց և երախտագիտութեան , զորս մարդկութեան բարեբարները անթիւ անհամար աշխատութիւններով վաստակած են : Երբ որ Հոլլանդի վարդապետը բժշկականութեան երկար ժամանակէ ի վեր այս երեւելի անձանց այսինքն մարդկութեան բարեբարաց բարձր կարգը կը գտնուի , և գուցէ չափազանցութիւն ըրած պիտի չըլլամք եթէ ըսելու ըլլանք թէ , անոր կեդրոնական երկու մեծ գործատուները որ կը գտնուին Լեւոպիոյ և Վերիկայի մէջ , ու մէկը՝ Լոր-Լորը և միւսը՝ Ռոտտը :

Ենք ի հաւատոյս ըսեր ենք՝ վերոյիշեալ պարագաներուն մէջ գտնուելով :

Յիշեցնիք վերը նաեւ այս հարկաւոր գիտելիքը թէ ի հաւատոյս՝ այսինքն հաւատոյ բաներուն մէջ ըսելով՝ քրիստոնէական ուղղափառ հաւատոյ էական մասունքը միայն կը հասկընայինք և կը հասկընանք , և ոչ եթէ աստուածաբանական մութ ու բարակ խնդիրները , եկեղեցական բարեկարգութեան զանազան ճիւղերը , արարողութիւնները , ծէսերը , սովորութիւնները և այլն , որ հաւատոյ իսկութեանը ամենեւին փնտ մը չեն ընեն՝ որչափ ալ տարբեր տարբեր ըլլան իրարմէ՝ ըստ աւանդութեան զանազան ազգաց և եկեղեցեաց ուղղափառ քրիստոնէից : Իսկ էական մասունքը հաւատոյ ըսելով կը հասկընանք՝ ինչպէս որ պէտք է հասկընայ նաեւ ամենայն հաւատացեալ քրիստոնեայ , լիկիական հանգանակը , այսինքն Հաւատամբը , և այն ամենայն բացատրութիւնները որ տրուած են անոր հասարակաց ընդունելի սուրբ և տիեզերական ժողովներէն , և մեր մէջ մասնաւորապէս ի սրբային Երեսիս Կրօնական , և իրեն շնորհալի ու խաղաղատէր հոգւոյն հետեւող և ժառանգորդ սուրբ հայրապետներէն ու հմուտ վարդապետներէն՝ մինչև մեր ծերերը :

Իսկ արդ այս հաւատոյ էական մասանց վրայ Հռոմայ եկեղեցւոյն ունեցած բուն վարդապետութիւնները ինչ տարբերութիւն ունին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վարդապետութիւններէն . ապաքէն և ոչ ինչ , ինչպէս շատ անգամ ապացոյցներով հաստատուած է . անոր համար ալ է որ մեր ազգը իրաւամբ կը ժողովուրդները :

Հաստատուած են , աւելի օգնութիւն կը մատուցանեն մարդկային սեռին՝ անոնց մէջէն ելած դեղերով որ ամեն տեղ կը տարածուին , քան Լեւոպիոյ և Վերիկոյ բոլոր բժիշկները մէկտեղ հաշուելով :

Ռոտտը Ռոտտը Վերիկոյ լրագրող հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ Անկիւրայէն մինչև Պարսկ շինուելու երկաթուղւոյն վրայ . որ Լոյս Ռոտտը Լոյս Ռոտտը անուամբ ծանուցեալ է :

“Ստեղծութիւնները մը տեղի ունեցաւ Լոյս Ռոտտը երկաթուղւոյն ընկերութեան և մեր արտաքին գործոց պաշտօնէին մէջ : Լոյս Ռոտտը ընկերութիւնը ըրաւ Վերիկոյն պաշտօնէին առջև դրաւ՝ Բարձրագոյն Գրան հետեղած դաշնագրութիւն ի մասին այս երկաթուղւոյն , և իմացուց անոր զպայմանները թողտուութեան զոր օսանանեան կուտարութիւնը խոստացած է : Այլ ընկերութիւնը իմացուց թէ միտք ունի յուղարկել այս երկաթուղին շինուելու տեղանքը Վերիկոյ գործարարութե , սրբ Ռոտտը Վերիկոյ և քանի մը ճարտարապետներ :

“Յիշեալ երկաթէ ճանապարհը պիտի սկսի Սիւրբ Կրիստիանի ծովուն վրայ՝ եղած Սիւրբ Կրիստիանի և Կրիստիանի միջև , ի Ռոտտը-Վերիկոյ և Կրիստիանի միջև , ի Ռոտտը-Վերիկոյ և Կրիստիանի միջև : Կրիստիանի և Կրիստիանի միջև 30 մղն է : (Ստանան կառավարութեան հետ եղած դաշնագրութեան մէջ նշանակուած է , որ Բարձրագոյն Գրան հարկերն 6 շահու համար երաշխաւոր կըլլայ մինչև 99 տարի և դիւրութիւն կուտայ ընկերութեանը որ իւր գործարարութե շահեւորութե համար՝ կարող ըլլայ աւելցնելու , և որչափ աւելցնուի գումարը հետեւեալ պիտի որոշուի :

“Թող տրուելու երկիրը ազատ պիտի ըլլայ և մեն ծախքէ , և օսմանեան կառավարութիւնը իւր տուած երաշխաւորութեան համար իրաւունք մը պիտի չունենայ մասնակից ըլլալու ապագայ շահուցը որ կրնայ ըլլալ հարուրին 6 էն աւելի : Լոյս երկաթուղւոյն ընկերութիւնը խնդրեց զգործակցութիւնը և զպաշտպանութիւնը շնորհատանի ընկերութեանը , Բարձրագոյն Գրան հարկեր և Գրան հարկեր լորտին . զոր ազաւեցին պատուէրներ և տեղեկութիւններ գրելու ըստ այսմ մասին Կոստանդնուպոլսոյ (Կոնստանդնուպոլսոյ) , որ մեծ հաճութիւն և յօժարութիւն ունի այս առաջարկութեանը վրայ :

Յիշեք և Հռոմայեցիք , հերետիկոս հերձուածող մոլորեալ ըսելով կրնախառնել զինքն ու իր ուղղափառ եկեղեցին , և չեն ուզեր ծանցալ թէ անոր հաւատոյ էական մասանց մէջ ունեցած վարդապետութիւնները իրենց վարդապետութեանցը հետ բոլորովին համաձայն են :

Լոյս է ահա այն մեր տպագրութեամբ հրատարակած անորոշ դաւանութեան անկէղծ և ճիշդ բացատրութիւնը . որով յուսանք թէ բնական կերպով մը անկէց գայթակղեալ եղբարց միտքը կը բժշկուի : Տեսնենք հիմա թէ ինչ առիթով հարկադրեցանք փութալու , և այն մեր կեղեկարծ վիճակէն ալ ելելով՝ բոլորովին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հարազատ հովուաց և առաջնորդաց իրաւասութեանը տակ մտնելու :

Լոյս տարի ապրիլի մէջ մեզմէ Վերիկոյ վարդապետը գնաց ի Կոստանդնուպոլսոյ . հոն առաջին օրերէն ստուգեց անժխտելի ապացոյցներով որ շատ մը հռոմէական առաջնորդներ միաբաներ են մէջերին՝ մինչև ի սպառ հալածելու զինք , և մեր ամենայն ձեռնարկութիւնները յօգուտ մեր ազգին և եկեղեցւոյն փճացնելու :

Լոյս ապացոյցներուն մէկն ալ այս էր որ Փարիզու գերապատիւ արքեպիսկոպոսը հարկ սեպեր էր գրով խոստանալ Հռոմայ աթոռին թէ “Կարգիս և Վերիկոյ վարդապետաց իրենց քահանայական պաշտօնը կատարելու հրաման պիտի չտամ իմ վիճակիս մէջ՝ մինչև որ իրենց մեծաւորին (Գ. Հիւրմիւրեանին) չհնազանդին” : Լեւոպիոյն ալ այն վարդապետները հաստատութեամբ դրած էին մոթերնին թէ Գ. Հիւրմիւրեանին հնազանդութեան անդառնալի կերպով

“Լիւթանագրութեան գրատուէն Չեզեյ զգրապետին և սրբ Ռոտտը Վերիկոյ (որ արդէն մեկնած են) տրուած տեղեկութեանց մէջ , կատարեալ ազատութիւն շնորհեալ են անոնց , ընտրելու Սիւրբ Կրիստիանի ծովուն վրայ Սիւրբ Կրիստիանի զատ ուրիշ որակից նաւահանգիստ՝ որ յարմար կերելի իրենց : Ենհրաժեշտ հարկ է որ շինուելու երկաթուղւոյն իջիճը ապահով տեղէ մը սկսի . և Չեզեյ զգրապետին ու Լոյս Ռոտտը հրամանատարին ըրած նախապատրաստական քննութիւններէն կը տեսնուի որ Սիւրբ Կրիստիանի քաղաքը ամենէն յարմար է :

“Թէպէտ Սիւրբ Կրիստիանի նաւահանգստէն ըսկտուելու ըլլայ նէ , ճանապարհը աւելի կարճ է մինչև Լոյս Ռոտտը և Կրիստիանի խնդրոց տեղեկ երեւելի անձինք յայտնեցին թէ Վերիկոյ բոլոր նաւերը կրնան պարունակուիլ նոյն քաղաքին ծովածոցին մէջ , սակայն ի մասին առողջութեան օգոյն՝ մեծ առարկութիւններ կայ ընկելու . ուստի ըստ ամենայն երեւանցի նախապատուութիւնը Սիւրբ Կրիստիանի և Կրիստիանի միջև Ռոտտը-Վերիկոյ երկաթու ճանապարհին ընդհանուր հանգամանքը բնական արգելք մը չեն ներկայացներ , նոյն բանը կրնայ ըսուիլ բոլոր ճամբուն համար մինչև Պարսկ . որ Պարսկային ծովածոցին վրայ է” :

“Իսկ ի մասին սովորութեանց ժողովոգեան , Չեզեյ զգրապետին և ուրիշ անձանց փորձաւորութիւնները կը ցուցնեն որ վստահութե և ճանք գիտարութիւններ չկան , ալ բաւական է որ երկրացւոց իրաւունքներուն փնտ մը չարուի , և ամեն բան աղէկ պիտի երթայ : Ի դիպուածի որ այս նախատեսութիւնները ի գործ պիտի գործուին , մեծ ակնկալութիւն կայ որ շուտով այս գործառնութիւնը յառաջ պիտի երթայ և շնորհատան երկաթու ճանապարհը իկող չափ պիտի կարճենայ” :

— Սոս Ժամանակներս գաղղիացի շատ լրագրութիւններ աշխատեցան համոզելու իրենց ընթերցողները թէ՛ անդրիական և գաղղիական դաշնակցութիւնը իւր վախճանին մօտեցած է՝ ի պատճառս վերջին դէպքերուն որ պատահեցան Սյանիոյ և Իտալիոյ մէջ , որոց վրայ յիշեալ երկու տերութիւնները չեն կրնար , կըսեն յիշեալ լրագիրները , ոչ համաձայնիլ և ոչ միաբանութե գործել . քանզի Սիւրբ Կրիստիանի ըստ կարծեաց նոյն լրագրութեանց , կուզէ ազատասիրական քաղաքականութիւն մը հաստատուել Սյանիոյ և Իտալիոյ մէջ , այն ինչ Վաղղիոյ կայսրը մի և նոյն գիտաւորութիւնը չունի ըստ այսմ մասին :

Երբ են , ըսել կըլլար թէ քանի որ իրենք Փարիզու Գեր . արքեպիսկոպոսին վիճակին մէջ մնան քահանայական պաշտօն կատարելէն յոյսերնին պիտի կտրեն : Կարծեալ , այս խոստմունքն ալ ըրեր էր որ “Լոյս հետեւեալ օրերէն հայ քահանայի հրաման պիտի չտամ իմ վիճակիս մէջ պատարագ մատուցանելու” մինչև չխոստանայ որ հերձուածողաց հետ հաղորդակցութիւն պիտի չընէ ամենեւին ի հոգեւոր” : Իսկ կըլլար թէ անոնց միայն հրաման պիտի տամ իմ վիճակիս մէջ քահանայութիւն ընելու՝ Լորտը որ եթէ Լուսաւորեական հայ մը խոստովանեցնելու հաղորդել պէտք ըլլայ՝ առաջ կամ ետքը , հայութիւնն ուրացնեն անոր :

Երբ անկողմասէր ընթերցողները կը տեսնեն անշուշտ յայտնապէս թէ մենք երեքնիս որ արդէն այսպիսի հրամաններու մօտիկ ընել չուզելու համար զատուել ելել էինք Սիւրբ Կրիստիանի միաբանութեան , և միանգամայն “Հայոց հետ հաղորդակցութիւն պէտք չէ ընել ի հոգեւոր” ըսողներուն գէժ կեցեր էինք , զարմանք չէր որ աճապարէիք այնուհետեւ քաղաքու հեռանալու բոլորովին Հռոմայ եկեղեցիէն ու անոր առաջնորդներուն իշխանութենէն , և մեր ազգային անարատ եկեղեցւոյն՝ օրինաւոր և սեպական առաջնորդաց հովանաւորութեանն ու իրաւասութեանը տակ պատապարտուելու : Եւ ահա այնպէս ալ ըրինք , ու երեքնիս միաբան հպատակութեան գրեթէ գրեցնիք սուրբ Լիւթանի աստուածաբան Վաթուղեկոսին և Կոստանդնուպոլսոյ սրբազան Վատրիարքին :

Միջին-Բոսնի լրագրութիւնը երկար չյօդուածով մը կը հերքէ այս լրագրութեանց սխալ կարծիքը և կապալուցանէ հիմնաւոր փաստերով թէ անգղիական և գաղղիական զաշնակցութիւնը անջնջելի է, և թէ այս երկու տէրութիւնները թէև մեծ խնդրոց վրայօր համաձայն և միաբան են միշտ, սակայն կրնան անկախ քաղաքականութիւն մը պահել և իրարմէ տարբեր կարծիք և ընթացք ունենալ ի մասին պզտիկ խնդրոց:

ԿԱՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Վաղաքական կացութիւնը միևնոյն անհանգստութեան և անորոշ վիճակի մէջ կը գտնուի ի մասին տարածայնութեանց Պոլիքատ քաղաքին և Երլան քաղաքը ըստ լոյս կը զգուշանայ Կերեի թէ այս խնդիրը այնչափ դիւրութեամբ և շուտով պիտի լուծուի, որչափ որ կը յուսացուէր: Վաղաքական կացութեան բոլոր նաւերը որ կը գտնուէին ի խոտանդնուպոլիս նորէն Սկոպի մասն և կըսուի թէ քանի մը կտոր Վաղղիայ պատերազմական նաւեր ևս մտնեցն պիտի գան Սկոպի երթալու համար:

Վարձրագոյն Վուզը մասնաւորապէս գրադեալ է տէրութեան դրամական կացութեանը վրայ բարեկարգութիւններ ընել, որոնք անշուշտ գլխաւոր և ազգային Վրամանոցի մը հաստատութեամբ կրնայ ըլլալ: Վյս երեք և իսկ տագնապ գործոյն վրայօր միշտ խորհուրդ կը ըլլայ տէրութեան պաշտօնատարաց մէջ, և Վարձրագոյն Վուզը մօտ օրերս բաղմաթիւ պայմաններ առաջարկէ ընկերութեանը որ Վաղղիայ Վրամանոց անուամբ հաստատութիւն մը ընելու կաշխատի: Վյս պայմանագրի մը որոնքը հետեւեալներն են:

1. Վյս դրամանոցին հաստատութեան աշխատող դրամագրի տէր անձինքը, հարկ է որ անոր հիմնադիրները ըլլան և դրամագրութիւնը 3 300.000 մէծիւրիէ կամ 3 միլիոն լիւա սթէրլին ըլլայ, հրաման ունենալով աւելցնելու զայն եթէ հարկը պահանջէ:

2. Հիմնադիրները պէտք է որ գրուելու դրամագրի մէջ հինգերորդ մասը իրենք տան և իբրեւ երաշխաւորութիւն աւանդի գնեն զայն Վնգղիայ Վրամանոցը կամ Վաղղիայ Վրամանոցը:

3. Վրամանոցը տէրութեան ընդհանուր օրինաց ներքեւ պիտի ըլլայ և անոր պայմանները զինի հաստատութեան ի մէջ կառավարութեան և Վրամանոցին հիմնադրոց, պիտի հրատարակուին:

4. Վրամանոցին կառավարութիւնը անկախ պիտի ըլլայ և անոր բաժնորդներէն ու հիմնադիրներէն որոշուած կառավարիչներ պիտի ունենայ: Հաշուոց քննութիւնը և Վրամանոցին կառավարութիւնը ժողովոյ մը վերահսկողութեան ներքեւ պիտի գրուի: Երբ անգլիական ևս հիմնադիրներէն և բաժնորդներէն պիտի ընտրուին: Կառավարիչներուն և վերահսկողութեան ժողովոյն անդամոց յարմարաւոր մէկ մասը Վրաման հպատակ պէտք է ըլլալ:

5. Վրամանոցը իշխանութիւն պիտի ունենայ տոմսակներ գուրս հանելու, որոնք պատրաստ դրամաց արժէք պիտի ունենան, բայց այնու պայմանաւ որ խնդրուած ժամանակը իսկոյն պիտի փոխէ զանոնք ոսկի կամ արծաթ դրամով և առանց բան մը վար իջնելու:

6. Վրամանոցին հիմնաւոր գործողութիւնները օմանեան կառավարութեանը հետ պիտի ըլլան կայսերական դանձուն պայմանաւորում ունեցող տոմսակները վճարել պայմանաւորումը համար բան մը վար իջնելով, նոյն կերպիւ ինչպէս որ պիտի ընէ վաճառականաց տոմսակներուն համար: Եւ եթէ կառավարութիւնը ուզելու ըլլայ Վրամանոցը յանձնաւոր պիտի ըլլայ տէրութեան փոխաւորութեանց տոկոսը վճարելու ի խոտանդնուպոլիս: Գանձաւորութեան պիտի ըլլայ նաև կառավարութեան եկամուտները գուրսներէն փոխադրել եթէ Վարձրագոյն Վրաման ձեռքիւ տայ այս բանը յանձնել անոր:

7. Երբեք և որևիցէ պատճառաւոր Վրամանոցը փոխ դրամ պիտի չտայ կառավարութեանը և տէրութեան ուրիշ օրէից պաշտօնատան:

8. Վրամանոցին հիմնաւոր գործըները հաստատութեան հետ պիտի ըլլայ վաճառականաց

պարտաւորութիւնները վճարել անոնց պայմանաւորումը համար բան մը վար իջնելով, սոսկ տու աւանդով (բէհինով) թէ շարժական և թէ անշարժ ստացուածք է եղեր, և այլն: Վյս բաներուն համար յատուկ կանոններ պիտի որոշուին: Եւ այլն, և այլն, և այլն:

Վյս երկուսն բարձր հրովարտուաւ հետեւեալ փոփոխութիւնները եղան:

Վրամանոցի կառավարիչ իջեթ փաշան Վրամանոցի կառավարիչ կարգեցաւ: Եւ Վրամանոցի կառավարիչ Պէտիմ փաշան Վրամանոցի կառավարիչ անուանեցաւ:

Սկոպի գալմագամ Վաղղիայ փաշային Վրամանոցի գալմագամութիւնը յանձնուեցաւ:

Վստ որոշման ազգային հոգեւորական և աշխարհական կրկին գերագոյն ժողովոց և հաճութեամբ ամենագաւառ սրբազան Պատրիարքին, Երզնկայի և Հասանգալի վիճակաց առաջնորդութիւնը Վրամանոցի հոգեւոր հովիւ գերապատիւ տէր Վրիգորիս սրբազան արքեպիսկոպոսին յանձնուեցաւ, և Կարսի ու Հասանգալի նախորդ առաջնորդ արքեպիսկոպոսի տէր Վրայէլ վարդապետը Վրամանոցի առաջնորդ կարգեցաւ:

Վրամանոցի տէր Գոհաննէս արքեպիսկոպոսը, որ Սիսի տէր կրեալիս ամենապատիւ կաթողիկոսին կողմէն յատուկ պաշտօնի մը ժամանակէ մը ի վեր Կոստանդնուպոլիս կը գտնուէր, յաջորդութեամբ յառաջ տանելով իրեն յանձնուած գործը, անցեալ շաբթու մեկնեցաւ Սիս երթալու, իւր հետը տանելով կայսերական հրովարտելու զոր օգտաւորաւ Սկոպի շնորհեց յիշեալ սրբազան կաթողիկոսին ի մասին գործողութեան իւր հոգեւորական պաշտօնին:

ՅԱՆԱՅՍ ԵՄԵՐՔ

Չփոխուի, 5 Հոկտեմբեր:

Վրորիքէն հասած լոյց համեմատ, նահանգիս նոր կուսակալ վսեմափայլ Սահմուտ փաշան գալ շաբթու պիտի հասնի իլդիր օմանեան պատերազմական շաքեհաւով մը, որ իւր հրամանաց ներքեւ գրուեցաւ Վարձրագոյն Վրանէն:

Վրանէն քը Վրանէն իրենց մէջ կը կարգաւորէ: Վրանի նախորդ կուսակալ Սահմուտ փաշան, որ այժմ Վրամանոցի ընդհանուր կառավարիչ է, հրաման տուցաւ իւր կառավարութեանը որ իւր նոր պաշտօնին երթալէն յառաջ, քիչ մը ժամանակի համար Կոստանդնուպոլիս գայ:

Չնիտտունէն հասած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ անգղադար անձրեւներ և փոթորիկներ ըստ երեւմանց մեծ վնաս պիտի պատճառեն արմուտաց հունձերուն: Կը հաստատուեն թէ ի Վանդոն 57 օրուան մէջ, սովորաբար բոլոր տարին Վնգղիայ մէջ եկած անձրեւէն աւելի անձրեւ եկեր է:

Վնգեալ կրակի առաւօտուն ժամը 3ին քաւարը անցած (ըստ երկրագնաց), երկրաշարժութիւն մը զգացին հարաւէն դէպ ի հիւսիս, որ թէպէտ սաստիկ չէր բայց ըման րոպէ մը տեւեց:

Վատտէն հասած լուրերը խիստ դժբաղդ են: Ուր նոյն օրը և գրեթէ նոյն ժամը, այսինքն սեպտեմբերի 30ին առաւօտուն սաստիկ երկրաշարժ մը պատահեց և մեծամեծ վնասներ պատճառեց: Յիսուս տունէն աւելի վեր է և ուրիշ շատ վնասներ քիչ կամ շատ վնասներ են: Շատ մարդիկ ևս վնասուածքներ անուր լուրեր են:

Սիսիլի կղզին ևս սեպտեմբերի 27ին առաւօտուն սաստիկ երկրաշարժ մը եղեր է:

Վրիլուշարթի օրը նաւակ մը, որ Վորտէլիոյն կուգար ու մէջը ծանր բեռ և մարդիկ կային, ծովեզերքէն քիչ մը հեռու ընկղմեցաւ, և թէպէտ նաւերէն շուտով օգնութիւն հասան, բայց և այնպէս երկու հոգի խղուեցան:

Վրանիլի կղզին թէ դժբաղդաբար քը լեռն երեւան ելեր է յիշեալ քաղաքը և օրը 8-10 դէպք պակաս չեն: Երբմէ գրեթէ կէսը կը մնան և կէսը կաղաւթ: Տեղոյն կառավարութիւնը ամեն կերպ զգուշութիւններ ի գործ դրեր է, այս ախտին առաջը առնելու:

Տիլիսիլի կղզին թէ Կովկասու նախորդ ընդհանուր հրամանատար Սուրաբիէի զորապետը օգոստոսի 19ին մեկնեց է յիշեալ քաղաքէն,

զորաց բանակին հրամանատարութիւնը ի հրաւիր թոփ հայկազուն զորապետին յանձնելով մինչև Պարիսթէնքի իշխանին գալուստը:

ՎՐԻՊԱԿ

Վրաշապատ նախնութեան թուոյն առջև, Երեւան Բանասիրական մէջ, ուր ոտանաւոր ներքող մը հրատարակուած է ի նուէր վսեմափայլ Տիւղեան Պողոս-Պէյին որ քաջառօղջ վեճակի մէջ կը գտնուէր, սխալմամբ Եւրոպայէն բաւար յիշուած է, Պողոս-Պէյ անունը հանգուցեալ Տիւղեան կառապետ-Պէյ անուն հետ չփոխելով:

ԱՌԿԵՏՐԱՍԻԱՆ ԵՄԵՐՔ

Չփոխուի, 5 Հոկտեմբեր:

Վրիլիլի կղզին իշխան և այսօրուան օրս չէրին 145 դէպէն աւելի առնող չկայ: Թէպէտ տարանք ունեցողները 150 դէպ կը պահանջեն: Տարանք ևս իշխան և ըստ տեսակին կը վաճառուի 305-300 և 295 դէպ կենդինարը: Չմարբուած ոչխարի բուրդը 290 դէպ կենդինարը:

ԲԺՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆՅՈՒՆ

Ստեղծութիւն Վրանի շնորհ:

Հաղաւոր անձինք ամեն ազգէ կրնան վրայել այս օգտակար դեղին զօրութիւնները և յատուկութիւնները, և ապացուցանել ի պահանջէ հոգին, թէ ասոր գործածութեամբ մարդոց մարմինը և անպաշտօնը առողջութիւնը ըստպէս, յետ ի զօր գործածելու ուրիշ գանապաղիկներ: Կրնայ մէկ խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեկանիին պրակտիկ բժշկութեանը վրայ, եթէ կարգաւոր ըլլայ օրացիրները, որոնք այս բաները անպարտ կը պատմեն շատ տարիներ հետ: Այս պատմութեանց շատերը այնքան գարնանային են, մինչև որ մարդիկ այս գերագոյն և ազգու դեղով վերանորոգուին: Որչափ զգործածութիւնը կրնայ իրենց բազկաց և արմուկաց (պաշտ) գինը շատ ժամանակ նայուցելու հիւսնայնաց (մէջ) գինը կը լար գինիլ իրենց անպաշտ մէկ կողմէ տարու: Ուրիշ մէջ շատերը այս ապացուցանութիւնը իրենց օգտակար և ծանօթութիւնը որ ըլլայ թէ ևս առաւել օգտակար գործողութեան մը են (վանայ) ըլլան, կառարեւապէս բժշկական միջեալ անգին դեղը գործածելով: Այս բժշկական մարդիկներն շատերը երկրաշարժութեան ջերմութեամբ զգացուցեց շաբթու, վնասներ և հաստատութիւն այս բարեբար վաճառները առաջ քաղաքապետ Վրանի և ուրիշ պաշտօնատարաց լոնտոն, իրենց վնասութեանց մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար:

Ուր պիտի չտեսահատի իւր հիւանդ կացութեանը վրայ, եթէ բաւական վստահութիւն ունենար ինքնուր փորձելու այս դեղը և շարունակելու այս դրամանը, որպէս ժամանակ որ իւր անտիկ փութիւնը կը պահանջէ: Եւ այս բանին հասանելու վաճառք պիտի ապացուցանէ թէ, միշտ և վստահ անշուշտ իմ Բժշկութիւն:

Այս սպեկանի յատկապէս հետեւեալ հիւանդութեանց համար օգտակար է:

- Վրաւորեալ սրունքներ:
- Տիւղեան հիւանդութիւններ:
- Խաղաւարտ մորթոյն (բիւթիւն):
- Խաճուածք մեղաց և փորրիկ ձանձրութիւն:
- Հաղաւոր զօրութեան թիւ: Չէրքուածք ձեռք:
- Բազկեղ (չիլիկի): Ցաւք որովայնի:
- Չմեղահարութիւն (Թալուք իւր):
- Չնարաճակում երակաց և սրունք (պալար):
- Կոշտ որովայնի: Ուրիշք մասնաց:
- Չգործողութիւն (սրգա): Օձիկ (երանձնող իւր):
- Ուրիշք որովայնի, կողից, և երանձնի:
- Ունացաւորութիւն (նիգրիս): Բորոտութիւն:
- Երկրաշարժութեան (նիգրիս):
- Ցաւք երեսաց, կողից, և անդամաց:
- Տեւատեւութիւն (մայար):
- Ցորացաւորութիւն (բիւթիւն):
- Խոշկ պարանոց (սուսա): Ուրիշք (իւր):
- Արեան ապակաւորութիւն պատճառեալ դէպք:
- Արեւի պատճառեալ վերք:
- Փոթորիկներ գլխոյ (գէլ) և ուրիշ տեղեւոց:
- Պալար (չիլ): Փողպար:
- Գլխացաւորութիւն: Աւագացաւորութիւն:
- Չընցաւորութիւն սաստիկ դէպք:
- Ուրիշք (իւր): Վերք (իւր):
- Վրաւորութեան զանազան անոց, որպիսի են վերք, այտուց (չիլ) և քաղցկեղ:

Այս սպեկանի կը վաճառուի ի լոնտոն միտր Թովմա շնորհութեան գործատուներ, որ և Սթէնք քաղաք թաղութիւն 244 խիստ երկրիները կը վաճառուի իւր զանազան քով կը գտնուի: Իլդիրի մէջ սին օր Վնգիլ ձեռքի դեղավաճառի խանութը կը ծախուի: Եւ ի Կոստանդնուպոլիս թաղ Սուրբ Ստեփան քաղաքի 30:

Այս սպեկանի ամենապատիւ գանապաղ մեծութեամբ են և կը վաճառուի 8-21 և 52 դրամ: Եւ իւրաքանչիւր, և ամեն մեկուն մէջ տակաւ ծանուցալոր մը կայ, որ յիշեալ սպեկանիին գործածութեան վրայօր մարման անգինութիւնները կուտայ, գաղղիական, անգղիական և հայերէն լեզուաւ:

Միտր Թովմա շնորհ իւր օր գործելի համար Ամիր Կալիկ Եւրք քաղաք ևս նոր գործատու մը հաստատեց, որ կը ծախուի ի Սթէնք Լէն քաղաք, թիւ 80:

Հրատարակել և տր լրագրոյ:

Վրանի Կ. Պաշտօնատար: